

Intervju

Rob Riemen

U svijetu pobjednika i gubitnika globalizacije gdje se stvari opasno zaoštravaju, a identitet postaje presudan, cijela je budućnost na kocki

Svi konzervativci i nacionalisti koji izazivaju podjele fašistički su lažljivci

Razgovarao Branimir Pofuk
branimir.pofuk@vecernji.net

N

iozemskog pisca i esejista Roba Riemena najčešće nazivaju filozofom kulture. Zahvaljujući izdavačkoj kući Tim press, hrvatskim su čitateljima dostupne sve njegove knjige: Plemstvo duha, Vječiti povratak fašizma, Škola života, a onedavno i najnovija Povratak Europe, s podnaslovom Njene suze, djela i snovi. Na početku te knjige Riemen vidi imaginarnu kraljevnu Europu kako se pokušava vratiti na kontinent koji nosi njeno ime. Nalazi je u hotelu negdje blizu granice, kamo je stigla, poput mnoštva izbjeglica, bez dokumenata. No, taj problem još je i rješiv. Njena mnogo veća nesreća je u tome što nema ni novca. Upravo pročitana nova knjiga potaknula me je da za nedavnog kratkog privatnog boravka u Amsterdamu potražim Roba Riemena. I prije nego mi je to rekao njegov hrvatski izdavač, znao sam da je riječ o nemogućoj misiji. Riemen, naime, živi u gradu sto kilometara udaljenom od Amsterdama, a većinu vremena ionako provodi

na putovanjima po svijetu zauzet prosvjetiteljskom misijom svog međunarodnog Instituta Nexus. Ipak, desetak minuta nakon mog poziva, od g. Hašima Bahtijarija, vlasnika kuće Tim press, stigla je poruka: "Imate sreće, Riemen je danas u Amsterdamu i očekuje vaš poziv."

Vaša nova knjiga bavi se Europom, potragom za njenom srži, duhom i kulturom. Koji je vaš pogled na današnje nevolje u kojima se Europa, očito, nalazi. Glavna pretpostavka moje potrage za kraljevnom Europom je činjenica da EU ne predstavlja Europu. EU je kratica za ekonomsku, a ne europsku uniju. Nešto što je utemeljeno samo na ekonomskom interesu mora propasti jer, da bi trajalo, potrebno je nešto više. Da biste ujedinili raznoliko mnoštvo ljudi sa svim njihovim različitostima, treba vam ideal civilizacije. To predstavlja kraljevna Europa. Boraveći u švicarskom Grand hotelu Waldhaus, nekadašnjem okup-

'Ako fašizam ikada dođe u Ameriku, budite sigurni da će doći u ime slobode.' Zar se u načinu na koji se danas govori o muslimanima ne čuje jeka govora o Židovima

ljalištu europske kulturne elite, shvatio sam da sada tamo žive još samo nostalgija i konzervativizam kakav danas promiče desnica u većini europskih zemalja. Njihov je argument velika laž jer društvo se ne može temeljiti na nostalgiji. Ta njihova zamrznuta slika Europe nikada nije ni postojala. Idealna civilizacija uvijek uzima u obzir ono što se događa u društvu i

upravo zato tvrdim da se politički konzervativizam temelji na laži. Ta laž zanemaruje činjenicu da potraga za istinom i ljepotom ne može biti odvojena od potrage za pravdom, ljepota je samo estetička forma i laž. Kao što je laž i ta nostalgija desnih stranaka kojim se služe da bi podalje držali sve što je različito. Veliko otkriće mog intelektualnog junaka Thomasa Manna nakon Prvog svjetskog rata bilo je upravo to da se potraga za ljepotom ne može odijeliti od potrage za istinom i pravdom. Također, kada raspravljamo o tome što je pristojno društvo, o dostojanstvu svakog čovjeka i o idealima kršćanstva i judaizma, jednako kao i prosvjetiteljstva i humanizma, moramo shvatiti da te stvari nisu fiksirane jednom za svagda. Sigurno ne biste bili sretni da kao žena morate živjeti u svijetu i vremenu Jane Austen, a kao homoseksualac ne biste željeli živjeti ni u najbližoj prošlosti. Dakle, potraga za vrijednostima nešto je što traje i nikada ne završava, vremena se mijenjaju i stvari se ne mogu zaustaviti u jednoj točki. Preostaje nam spoznaja da je život potraga i da se društvo u toj potrazi ne može i ne smije temeljiti samo na interesu, nego na vrijednostima koje moraju biti univerzalne, uvijek jednako važne svima.

Kako će Europa riješiti svoj problem s islamom?

Slušam i čitam što o tome govore desni radikali i pitam se što će biti sljedeći korak. Zar svi ti ljudi koji žive u nostalgiji za prošlošću doista ne čuju jeke iz te iste prošlosti? Zar u načinu na koji danas govore o muslimanima ne čuju jeku govora o tome kako Židovima nije mjesto u našem društvu? Ili Romima, crncima, Francuzima,

Englezima...? Posrijedi je zapravo drugačiji sukob, neizbježan sudar dvaju pogleda na svijet. Na jednoj strani je svijet visoke tehnologije i kapitalizma u kojem svi govore engleski, svijet pobjednika i dobitnika u kojem na mjestu duhovnih vrijednosti zjapi velika praznina, jer sve je tehnologija, ekonomija i novac. Svi govore isto, svi se oblače isto i vjeruju u fantaziju da sve mogu popraviti. Na drugoj strani je svijet gubitnika globalizacije, ljudi koji ne govore tečno engleski i ne snalaze se s tehnologijom, koji ostaju bez posla i čiji svijet iščezava. Nestaje cijela srednja klasa, a nezaposleni ljudi, prepušteni samo sebi, osim što traže posao, žude za identitetom. Kao odgovor nudi im se ta opasna laž desnih stranaka. Na predavanju održanom 1940. u Los Angelesu Thomas Mann je rekao: "Ako fašizam ikada dođe u Ameriku, budite sigurni da će doći u ime slobode." Jer fašizam uvijek dolazi u ime slobode, a nudi se pod etiketama konzervativizma i nacionalizma. Oni ljudima prodaju ideju da im se identitet temelji isključivo na pukom slučaju koji je zaslužan što su rođeni kao pripadnici ovog ili onog naroda ili neke druge zajednice. Ovdje si rođen, ovo je tvoj

narod, vjera, pleme i identitet. I taj trik uvijek upali.

Čime mu se vi suprotstavljate? Potičem ljude da promisle i postavljaju neka pitanja. Jesam li to stvarno ja? Je li moj nacionalni identitet stvarno sve? Ima li išta izvan njega? Osobito je zanimljivo što je takvo uskogrudno definiranje identiteta u potpunoj suprotnosti s temeljnom porukom svih

Akademski je svijet korumpiran. Umjesto obrazovanjem, sveučilišta se bave prodajom svojih proizvoda, a studenti su samo kupci. Sve je svedeno na brojeve

velikih religija koje ljude određuju daleko izvan tih granica. Zato je i pozivanje nacionalista na religiju također velika i opasna laž koja se koristi za vrlo opasna djela.

Što je onda temelj europskog identiteta?

Jedna od glavnih stvari koju su europski humanisti uvijek govorili i zastupali jest uvjerenje da samu

S nizozemskim piscem, esejistom i filozofom kulture o potrazi za 'kraljevnom Europom'

Pretpostavka demokracije temelji se na slobodnim mislećim ljudima koji prihvaćaju odgovornosti, kaže Riemen

Pravo, sveučilišno, liberalno obrazovanje više ne postoji, kaže Riemen
ANTO MAGZAN/
PIXSELL

brom što je dao svijetu? Hoćemo li judaizam suditi kroz univerzalne vrijednosti ili kroz nacionalističke ideologije i politike u njegovu krilu? Previše je u svemu tome laži i zato je to važnija zadaća govoriti istinu.

Može li demokracija funkcionirati s neobrazovanim ljudima?

Ne. Pretpostavka demokracije, od Sokrata nadalje, temelji se na slobodnim mislećim ljudima koji, prihvaćajući određene odgovornosti, postaju građani. Odatle i pojam građanina svijeta. Amerika danas plaća danak organiziranom zaglupljivanju koje traje već više od pola stoljeća. Glupost se uselila i na najveća sveučilišta. Prije godinu dana kladio sam se s mnogim američkim prijateljima da će Donald-Trump osvojiti nominaciju za predsjedničke izbore, a oni su me uvjerovali da je to nemoguće. Sada već dobivam mnogo boca vina od tih oklada, a moji prijatelji uviđaju da su se previše oslanjali na političke znanosti umjesto na psihologiju religije. Jer, tu je riječ o iracionalnom pokretu oko lažnog Mesije, koji zna da je lažni Mesija i vješto se koristi svim trikovima koji uz to idu.

Kako se i kada dogodio taj raskid sveučilišta s humanizmom?

Ne postoji odlučujući trenutak u kojem se to dogodilo. Vratit ću se Nietzscheu koji je imao dobar uvid u budući razvoj događaja. Samo njegova misao o smrti Boga zapravo znači kraj duhovnih vrijednosti i prevlast znanosti, tehnologije i materijalnog. Posljedica je i transformacija obrazovnog sustava. Već je Herbert Marcuse, dok je pisao o jednodimenzionalnom čovjeku, bio vrlo osamljen u tomé. Mnogi su današnji intelektualci, akademici i umjetnici oportunisti koji traže priznanje i svoje mjesto u krugovima moći. Prilagođavaju se društvu, umjesto da mu budu kontrapunkt. Iznimke su vrlo rijetke. Akademski je svijet korumpiran. Umjesto obrazovanjem, sveučilišta se bave prodajom svojih proizvoda, a studenti su samo kupci. Jedan od najvećih zločina našeg vremena jest u tome što je potragu za kvalitetom zamijenila opsjednutost kvantitetom. Sve je svedeno samo na brojeve.

Ali, zar se i demokracija ne temelji upravo na broju glasova?

Da, ali ne prava i istinska, nego ova masovna demokracija u kojoj je uvijek sadržana opasnost novih oblika tiranije, diktature i fašizma. A to je upravo ono što nam danas prijete.

srž civiliziranog svijeta čini potraga za onim što ujedinjava cijelo čovječanstvo. To su najveća otkrića židovskih proroka, Bude, Isusa, Spinoze, Marxa, Gandhija... koliko god različito izgledamo i mislimo, svi smo ljudska bića i svatko zaslužuje poštovanje, a svako društvo mora svima osigurati život u dostojanstvu. Ali, što nam se sada ponovo događa? Sve te ideologije koje ne cijene jedinstvo ljudskog roda, koje pokušavaju odrediti i razdijeliti ljude na nas i njih, na bogate i siromašne, na lijeve i desne, na kršćane i muslimane ili neke treće, sve je to stara priča nasuprot osjećaju za civilizaciju. Svi ti konzervativci i nacionalisti koji izazivaju i naglašavaju podjele naprosto su lažovi. I to fašistički lažovi, jer znamo odakle dolaze. Paralele su preočite. Oni se mogu vrijeđati kada ih tako nazivamo i galamiti da je to govor mržnje, ali to su činjenice.

U većini bivših komunističkih država Katolička crkva uglavnom drži stranu nacionalistima.

Da, ali ima i papu Franju, koji je svojevrsno čudo. U odnosu na sve ono što se događa u svijetu, on je iznimno hrabar čovjek. Ali, to je

također stara priča. Prečesto sve te institucije, poput Crkve, postaju organizacije moći i nije nikakvo čudo da u njima ima ljudi koji žele zadržati tu moć i zbog toga se ne suprotstavljaju političkim elitama. No, ono što mene najviše fascinira jesu mladi ljudi. U Americi ta brojna milenijaska generacija najvećim dijelom podržava Bernieja Sandera, u Kanadi glasaju za Trudeaua. Na žalost, u Europi nam nedostaju predvodnici takve politike. Mi stariji već ćemo nekako proživjeti godine koje su nam ostale, ali njihova je cijela budućnost na kocki, a napadaju ih sa svih strana. S jedne je kapitalistički tehnologizirani svijet kojem je dovoljno da oni budu sretni sa svojim elektroničkim igračkama, a s druge strane su fašisti. Na tim je mladima da ponovo otkriju što je to europski humanizam, da ponovno pročitaju Čarobni brijeg Thomasa Manna i da u prvom redu shvate kako ih je izdao cijeli obrazovni sustav. Već 1870. godine Nietzsche je studentima poručio da ih žali jer će im sva civilizacija u školama biti oduzeta, a njihovo obrazovanje usmjereno samo prema onome što koristi ekonomiji i birokraciji. Pravo sveučilišno liberalno obrazovanje više ne postoji. Mladim se ljudima ispire mozak i čini

ih se podobnima za menadžersku kulturu upravljanja državama. Ne koristite mozak, ne gubite vrijeme na književnost, filozofiju, likovnu i glazbenu umjetnost, budite glupani kakvi su nama najkorisniji. Iznenađuje me uolikoj mjeri mladi u Europi prihvaćaju sve te laži i besmislice.

Pretvara li se cijela europska kultura u industriju zabave?

Mladim se ljudima ispire mozak. Ne gubite vrijeme na književnost, filozofiju, budite glupani jer ste nam takvi najkorisniji. Iznenađuje uolikoj mjeri mladi sve to prihvaćaju

To je jedna od najopasnijih stvari koja se događa, to uvjeravanje da je kultura nešto sasvim sporedno. Već u "Vječitom povratku fašizma" pisao sam o društvu kiča koje propisuje ljudima kako da izgledaju, kako da se odijevaju i koliko novca moraju imati. Vidite, ovu knjižaru Athenaeum, preko puta koje sada sjedimo, pokrenuo je moj prijatelj Johan Polaks kojim

sam prije 30 godina pokrenuo Institut Nexus. Bio je Židov, išao je u razred s Annom Frank i preživio je holokaust. Nakon rata zaključio je: "Hitler je pokušao uništiti moju kulturu, a ja ću zato svoj život posvetiti opstanku te kulture."

Dok pišete o velikim Nijemcima koji su se odricali svog nacionalnog identiteta u korist europskog, desne politike inzistiraju na nacionalnim kulturama.

Sam izraz nacionalna kultura u sebi sadrži proturječnost ako riječ kultura ispravno shvaćamo u smislu izreke "Cultura animi philosophia est". Dakle, riječ je o kultiviranju, njegovanju duše, koja nije omeđena nacijom. Već je Goethe oglasio kraj nacionalnih književnosti i početak doba svjetske književnosti. Zato su veliki ljudi poput Thomasa Manna zaključili da moraju postati Europljani. Taj je identitet nastajao stoljećima, okružen različitim kulturama, uključujući i islam, ali bitno drugačiji od onog koji se danas predstavlja. Primjer tog islama nova je Aleksandrijska biblioteka. Slično je i s kršćanstvom: hoćemo li ga prosuđivati po križarskim ratovima, pogromima, antisemitizmu i holokaustu ili prema svemu do-